

УДК 355.53

В.М. Петров¹, І.М. Тіхонов¹, О.В. Заболотний²¹ Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків² Національний університет оборони імені Івана Черняхівського, Київ

ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу предметної області оперативного мистецтва розкриті проблеми, що виникли у Повітряних Силах Збройних Сил України, запропоновані напрями стосовно їх вирішення.

Ключові слова: блок проблем, збройна боротьба, оперативне мистецтво, Повітряні Сили, фактор, удосконалення.

Вступ

Постановка проблеми. Оперативне мистецтво (ОМ), як теорія і практика підготовки і ведення операцій з'явилося, коли в загальній системі цілей і завдань військових дій між стратегічними завданнями війни і тактичними завданнями поля бою виникли серединні, проміжні оперативні завдання. Були напрацьовані способи, створені війська, сили і засоби для їх вирішення, які склали об'єкт і предметну область, дослідженням яких до теперішнього часу займалося ОМ. Але в теорії і практиці цієї предметної області з'явилися нові елементи і сформувалися неочевидні тенденції, що вимагають корінного перегляду того, що було напрацьовано раніше.

Мета статті. На основі аналізу нових елементів і тенденцій, що з'явилися у предметній області ОМ, у статті розкриваються чинники та розглядаються проблеми ОМ, що виникли в останні десятиріччя у Повітряних Силах Збройних Сил (ПС ЗС) України.

Викладення основного матеріалу

Об'єктивний розвиток Держави, політичні і економічні зміни, які відбувалися в пострадянському періоді, визначили напрям побудови ЗС України, у тому числі Повітряних Сил (ПС). У теорії і практиці застосування ЗС України, зокрема в ОМ, поступово виникли проблеми, що вимагають свого негайного рішення. Ці проблеми обумовлені наступними чинниками:

- об'єктивним розширенням меж об'єкта і предметної області оперативного мистецтва;
- виживанням і розвитком оперативного мистецтва (скорочені, а подекуди і прямо ліквідовані оперативні органи управління і самі військові формування, здатні вирішувати оперативні завдання);
- загальним рівнем розвитку військової науки;
- застосуванням традиційного (радянського) підходу при побудові ЗС України та їх системи дій по освоєним в попередніх війнах середовищах: земля (суша), море і повітря;

– прийнятої зараз програшно-однобокою методологією організації боротьби з єдиним повітряно-космічним противником;

– неврахуванням сучасним ОМ нових тенденцій збройної боротьби з повітряним противником;

– ігноруванням військово-повітряними силами (ВПС) противника як основного і першочергового засобу збройної агресії.

З врахуванням перелічених чинників, проблеми ОМ можна об'єднати в умовні блоки щодо удосконалення: стратегії і тактики збройної боротьби, управління військами (силами), військової науки, спрямованості воєнної доктрини (оборона – це програш), пріоритетів у збройній боротьбі.

Блок проблем, який зв'язаний з удосконаленням стратегії і тактики збройної боротьби.

Розширення меж об'єкта і предметної області визначається змінами у змісту стратегії та розвитком тактики. В даний час стратегічні завдання (по суті задачі війни) досягаються за сценарієм, яке ми спостерігаємо в останні роки в Лівії, Єгипті, Сирії а потім і в нашій країні. Тут замість відкритої військової агресії застосовується інша, так звана м'яка сила настроїв протесту. До процесу підключаються певні верстви населення, в тому числі терористи, завданням яких є навмисна дестабілізація державних устоїв, розпалювання ворожнечі (неважливо між ким) і ескалація хаосу всередині країни. За очікуваними і досягнутими результатами це війна, але з іншим (нетрадиційним) змістом, яка має назву гібридної. У неї нечіткі початок і закінчення, змінений зміст і розмиті межі. І в цю війну так чи інакше буде втягнута вся військова організація держави і його збройні сили.

Перед стратегією виникає завдання пошуку адекватних способів парирования таких сил і їх дій. Поки це територіальна оборона із залученням регулярних військ і населення у вигляді територіальних військ. Але неминуче з'являться і свої «м'які» контрсили, кіберсили, для яких доведеться шукати нові способи організації. І необхідно буде розробляти ефективні способи рішення нетрадиційних (з позиції

сучасної військової науки) оперативних завдань.

Тактика теж не стоїть на місці. Її зміст збагачується в першу чергу за рахунок оснащення тактичних військових формувань високоточним мобільним озброєнням. На порядку денному стоять вже роботи, робототехнічні системи і відповідні їм військові формування. Впровадження високоточної зброї та роботизація війни приведуть до того, що оперативні завдання можна буде вирішувати не стільки масовим застосуванням військ і сил, скільки масованим застосуванням зброї, що використовується обмеженим складом тактичних сил. Очевидно, що в такій ситуації необхідно не тільки шукати і вдосконалювати способи оперативного застосування військ, а й знайти оперативні способи застосування нових тактичних засобів озброєння.

Блок проблем, який зв'язаний з удосконаленням управління військами (силами).

Реформування ЗС України, так звана «оптимізація» системи управління привело к значному скороченню військ, здатних виконувати оперативні завдання. Оскільки немає військ, здатних вирішувати такі завдання, то не затребуване і не буде розвиватися ОМ і воно (як теорія і практика підготовки і ведення відповідних операцій) з часом деградує. Його теорія перетвориться в військово-наукову фантастику оперативного рівня, а практика – в комп'ютерні військові ігри на моделюючих комплексах (що ми іноді спостерігаємо), розгорнутих при штабах різних командувань, в науково-дослідних установах та у військово-навчальних закладах.

В даний час відбувається стирання кордонів між стратегічним, оперативним і тактичним рівнями управління. Виходить асиметрія: система управління ЗС побудована для вирішення стратегічних завдань щодо відбиття агресії в «великій» війні, а реально вирішує завдання з управління військами і силами в «малих» війнах.

Треба відзначити, що така асиметрія далеко не безневинна. Справа в тому, що ні оперативні, ні тим більше стратегічні органи управління не можуть за своїм складом, підготовці і оснащеності вирішувати тактичні завдання управління вогнем. Але втручаючись в їх рішення, оперативні, а тим більше стратегічні органи управління дезорганізують і фактично блокують тактичний рівень управління з усіма негативними наслідками. Відповідних прикладів такого «змішування» завдань і рівнів управління можна спостерігати під час проведення АТО.

Блок проблем, який зв'язаний з удосконаленням військової науки.

Зараз, як і раніше, має місце упереджена недовіра практиків до плодів досліджень військових вчених. Було проігноровано науковий факт, що повітря і космос з фізичних середовищ переміщення літальних і космічних апаратів перетворилися в єдиний і вирішальний театр військових дій зі своїми

цілями, завданнями, силами і засобами. Наука довела, що головний зміст сучасних війн і збройних конфліктів, їх хід і результат визначають війська, сили і засоби, що діють з повітряно-космічного простору (або через нього). Крім океанських і континентальних театрів військових дій (ТВД) явилися повітряно-космічні ТВД (ПК ТВД).

Центр важкості в сучасній збройній боротьбі об'єктивно переміщується в повітряно-космічну сферу і для неї необхідно розробляти адекватні способи вирішення оперативних завдань. У зв'язку з цим змінюються призначення і роль ПС (авіації, ЗРВ, РТВ). З військ і сил, що забезпечують бойові дії СВ і ВМС, вони стають самостійною і визначальною силою сучасних війн і збройних конфліктів.

Після створення нової структури у ЗС України – ПС їх оперативне мистецтво треба було не об'єднувати формально, а розробляти практично заново. Але для того щоб це було можливо, потрібні воля і відповідні рішення військово-політичних органів управління.

Блок проблем, який зв'язаний з удосконаленням спрямованості воєнної доктрини (оборона - це програш).

Збройна боротьба з будь-яким противником може вестися шляхом наступу, контрнаступу, оборони або їх сполученням. Наступ завжди дешевше за вартістю і ефективніше досягнутого результату, ніж оборона. Але тільки тоді, коли забезпечено випередження противника в діях і своєчасне оволодіння ініціативою. Оборона обходиться дорожче і методологічно виключає ініціативу, оскільки здійснюється як адекватна реакція на дії наступаючих військ противника. Ведення тільки оборонних дій проти повітряно-космічного противника приведе до дорожчання збройної боротьби, забезпечить гарантоване відставання в цій боротьбі і програш.

До наступальних дій в повітряно-космічній сфері, як і раніше, відносяться: знищення засобів повітряного нападу в місцях базування, руйнування аеродромів, пускових установок балістичних ракет, пунктів управління. Крім того додаються такі завдання, як: попереджувальний розгром угруповання противника (розгорнутої або ще лише розгортаємої в повітряно-космічному просторі), руйнування збудованої (там же) військової інфраструктури (повітряних пунктів дальнього радіолокаційного виявлення і управління, повітряних елементів розвідувально-ударних комплексів).

Оборонні дії на ПК ТВД – захист об'єктів (напрямів, рубежів, районів) від ударів сил і засобів повітряно-космічного нападу. Реалізується знищенням цих сил і засобів на підступах до об'єктів, що обороняються.

Оборонні способи боротьби з повітряно-космічним противником на сьогодні розроблені краще і повніше, ніж наступальні. До основних за-

вдань оборони у повітряно-космічній сфері відносяться: знищення військ, сил і засобів повітряно-космічного нападу на далеких рубежах, до їх розподілу по об'єктах і до того, як застосовані бортові засоби ураження (крилаті ракети, керовані бомби і ін.); знищення військ, сил і засобів повітряного нападу на ближніх підступах до об'єктів оборони; також додається завдання боротьби не з військами і силами повітряно-космічного противника, а з застосованими, запущеними, скинутими засобами ураження на ближніх підступах і в середині повітряного простору об'єктів, що обороняються.

Таким чином, потрібна не оборона від повітряно-космічного противника, як це прийнято зараз, а боротьба з ним як в обороні, так і в наступу в єдиній повітряно-космічній сфері.

Блок проблем, який зв'язаний з удосконаленням пріоритетів у збройній боротьбі.

Які ж нові тенденції збройної боротьби з повітряним противником не відображає сучасне оперативне мистецтво?

Повітряний противник, по-перше, відмовився від застосування пілотованої авіації в зонах вогню ЗРВ, для цього у нього є дистанційне озброєння. Але навчені на застарілих догматах командири, як і раніше, чекають пілотовану авіацію в зонах вогню своїх ЗРВ.

По-друге, повітряний противник оснастив свою пілотовану авіацію високоточною зброєю і відмовився від нанесення ударів по площі. У складному об'єкті виділяється ряд точкових об'єктів. По кожному з них повітряний противник завдає адресні удари. Але нашими силами ППО, як і раніше, організовується кругова оборона великих об'єктів без їх декомпозиції на ключові елементи. Тому уразливість таких об'єктів залишається високою. Пріоритетною стає завдання боротьби зі скинутими і запущеними засобами ураження противника.

Від результатів відбиття першого удару ВПС противника залежать хід і результат наступних військових дій. Якщо всі сплановані завдання будуть успішно вирішені діями ПС, то наземної фази війни може не бути зовсім. Але в Збройних Силах всі оперативні заходи (командно-штабні навчання та практичні нав-

чання, програми навчання офіцерського складу у НУО) плануються і проводяться під керівництвом командування Сухопутних військ. В них спостерігається явне прагнення «пересадити» противника з літаків на танки і пустити їх в першому ударі.

Таким чином, проблеми ОМ, зокрема в ПС ЗС України, поступово виникли упродовж останніх десятиріч. Причинами їх виникнення є не врахування об'єктивного розвитку сил і засобів збройної боротьби у світі, допущені помилки у військово-політичних прогнозах розвитку держави. Але їх знання і аналіз дозволить усунути проблеми ОМ і виправити становище в ПС ЗС України.

Висновок

З об'єктивних і суб'єктивних причин в теорії і практиці застосування ПС ЗС України з'явилися негативні чинники, які привели до появи проблем, зокрема в ОМ. Проблеми ОМ для їх негайного вирішення можна об'єднати в умовні блоки щодо удосконалення: стратегії і тактики збройної боротьби, управління військами (силами), військової науки, спрямованості воєнної доктрини (оборона – це програш), пріоритетів у збройній боротьбі.

Список літератури

1. Ткаченко В.І. *Оперативне мистецтво Повітряних Сил в сучасних умовах розвитку воєнної науки* / В.І. Ткаченко // *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. – X: XV ПС, 2009. – № 1(1). – С.10-13.
2. Ткаченко В.І. *Цільове поєднання досліджень у галузях воєнного мистецтва і технічних наук* / В.І. Ткаченко, О.С. Корняков, Є.Б. Смірнов // *Системи озброєння і військова техніка: наук. ж.* – 2010. – №1 (21). – С. 2-5.
3. Ткаченко В.І. *Проблеми формування моделі майбутньої війни і вибору моделі збройних сил* / В.І. Ткаченко, Є.Б. Смірнов // *Зб. наук. праць Хар. унів. Пов. Сил.* – X.: XV ПС. – 2013. – Вип. 1(34). – С. 19-24.
4. Кириченко С.О. *Тенденції розвитку збройної боротьби та форм і способів застосування угруповань військ* // *Наука і оборона*. – 2006. – № 4. – С. 39-42.

Надійшла до редколегії 1.10.2016

Рецензент: д-р військ. наук, проф. Є.Б. Смірнов, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків.

ПРОБЛЕМЫ ОПЕРАТИВНОГО ИСКУССТВА ВОЗДУШНЫХ СИЛ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

В.Н. Петров, И.М. Тихонов, О.А. Заболотный

В статье на основе анализа предметной области оперативного искусства вскрыты проблемы, возникшие в Воздушных Силах Вооруженных Сил Украины, предложены направления относительно их решения.

Ключевые слова: вооруженная борьба, оперативное искусство, фактор, блок проблем, направление усовершенствования.

PROBLEMS OF STRATEGY OF AIRCRAFTS ARMED FORCES OF UKRAINE

V.M. Petrov, I.M. Tikhonov, O.A. Zabolotnyy

In the article on the basis of analysis of subject domain of operative art problems arising up in Aircrafts of the Armed Forces of Ukraine are unveiled, directions are offered in relation to their decision.

Keywords: armed fight, operative art, factor, block of problems, direction of improvement.